

Bogdan KOSZEL

DOI 10.14746/ssp.2023.2.8

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-7118-3057

Nieskuteczna dyplomacja. Niemcy w działalności tzw. Formatu Normandzkiego w konflikcie w Ukrainie (2014–2022)¹

Streszczenie: Autor wykazał w artykule, że interesy polityczne Niemiec związane z czołową rolą w działalności Formatu Normandzkiego (N4) związane były z utrzymaniem kanału komunikacyjnego z Rosją w okresie konfliktu w Ukrainie przy jednoczesnym utrzymaniu sankcji Unii Europejskiej wobec Federacji Rosyjskiej. Dążono do pokazywania opinii międzynarodowej ofiarnego zaangażowania Berlina w mediacji skonfliktowanych sąsiadów. Argumentem Berlina o nieskuteczności podjętych działań było przekonanie o wykluczeniu znalezienia porozumienia pokojowego ze względu na fundamentalne rozbieżności interesów Moskwy i Kijowa.

Słowa kluczowe: wojna w Ukrainie, Format Normandzki, działalność dyplomatyczna Niemiec

Wprowadzenie

Rozpętanie przez Rosję wojny z Ukrainą w lutym 2022 r. spowodowało zasadnicze pytania o próby ograniczania konfliktu zbrojnego w latach 2014–2022 przez państwa zachodnie i doprowadzenie do zawieszenia wymiany ognia i ostatecznie znalezienia kompromisowego porozumienia. Czołowa rola Niemiec w działalności Formatu Normandzkiego skoncentrowana była na utrzymaniu swojego kanału dyplomatycznego, wymiany i konfrontacji pomysłów pomiędzy przedstawicielami Moskwy, separatystów i stolic zachodnich, co otworzyć miało raczej teoretyczną możliwość zawarcia układu, respektowanego przez strony konfliktu. Od

¹ Artykuł został napisany w ramach projektu badawczego „Niemcy wobec zbrojnych konfliktów regionalnych w Europie w latach 1991–2022” i sfinansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (NCN). Umowa nr UMO-20222/45/B/HS5/00193.

początku niepodległej Ukrainy nietrudno było zauważyć, że pomimo starań Kijowa o współpracę na różnych płaszczyznach z Niemcami, rządy kanclerzy Helmuta Kohla, Gerharda Schrödera i Angeli Merkel traktowały Ukrainę jako „niechcianego partnera”. Hipoteza główna artykułu zawiera sformułowanie o wpływie na relacje niemiecko-ukraińskie utrzymanie najwyższej rangi w polityce wschodniej RFN bliskiej współpracy z Federacją Rosyjską. W Republice Federalnej istniał *consensus* wszystkich ugrupowań politycznych, że korzystny i rozwijany rozwój kooperacji Niemiec z Rosją korzystny będzie dla gospodarki RFN. Wyrażano przekonanie, że będzie to miało zbawienny wpływ na rozwój w Rosji procesów demokratyzujących i liberalizujących ówczesny system polityczny. Kwestią zasadniczą dla Niemiec było uwzględnienie roli FR w utrzymaniu bezpieczeństwa europejskiego (Koszel, 2017, 2019; Bingener, Wehner, 2023). Aby nie drażnić cenionej w Berlinie Rosji, nie uważano za możliwe uczestnictwo Ukrainy w Unii Europejskiej, Pakcie Północnoatlantyckim i początkowo rozbudowy tzw. flanki wschodniej NATO. W przeciwieństwie do oceny postawy niedemokratycznej Rosji, wobec Ukrainy media niemieckie szeroko opisywały oligarchiczną strukturę gospodarczą państwa, masową korupcję, słabość władz wykonawczych i sądowych. Największym ustępstwem Berlina była zgoda UE na podpisanie z Ukrainą najwyższej układu stowarzyszeniowego i członkostwa w programie Partnerstwa Wschodniego. Rozczarowanie nieliczeniem się i lekceważeniem przez Rosję propozycji wysuwanych w N4 przez polityków niemieckich, dopiero po wybuchu otwartej wojny rosyjsko-ukraińskiej, wywołało falę refleksji w Niemczech. Zrodziło to konieczność nowego zdefiniowania polityki wobec rządów prezydenta Władimira Putina, co zostało urzeczywistnienie dopiero po agresji Rosji na Ukrainę wiosną 2022 r. (Schmelter, 2023; Adler, 2022).

Konflikt we wschodniej Ukrainie i powstanie Formatu Normandzkiego

Na próby uniezależnienia się Ukrainy od Moskwy po rewolucji „euromajdanu” w Kijowie (2013/2014) Rosja zareagowała wysłaniem „zielonych ludzików” na Krym, aneksją tego terytorium i oficjalnym przyłączeniem go do Rosji 18 marca 2014 r. na podstawie szybko (16.03.) przeprowadzonego referendum. Kolejnym krokiem „hybrydowej” wojny prowadzonej przez Rosję przeciwko Ukrainie było rozpętanie już

w kwietniu 2014 r. konfliktu na wschodzie tego kraju w Zagłębiu Donieckim, zamieszkałym w przeważającej części przez ludność rosyjskojęzyczną (Kosman, 2020). Separatyści wspomagani przez Moskwę militarnie i finansowo proklamowali powstanie samozwańczej Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej. Po zajęciu kluczowych miast Donbasu, w maju 2014 r. ogłosili konfederację obu republik. W odpowiedzi siły zbrojne Ukrainy rozpoczęły tzw. akcję antyterrorystyczną, której celem było odbicie głównych miast i likwidacja zbrojnych oddziałów separatystów.

W obliczu nowego zagrożenia grożącego destabilizacją Ukrainy i wybuchem wojny ukraińsko-rosyjskiej, przywódcy państw unijnych wprowadzili sankcje przeciwko Rosji, zaczęli postulować skoncentrowanie się na politycznym i gospodarczym wspieraniu Ukrainy. Uważano, że równoległe powinien toczyć się cierpliwy dialog z Moskwą w celu znalezienia dyplomatycznego rozwiązania konfliktu, a towarzyszyć powinno temu stopniowe wyciszanie istniejących napięć. Trzecią osią działania powinny być niechciane przez wszystkich sankcje wobec Rosji, które jednak będą wprowadzane, gdyby Moskwa próbowała nadal kontynuować dotychczasową politykę.

Po rozpoczęciu inwazji na Krym z inicjatywy Waszyngtonu podjęto negocjacje międzynarodowe w tzw. formacie genewskim z udziałem USA, UE, Ukrainy i Rosji w sprawie powstrzymania akcji rosyjskiej na wschodzie i południu Ukrainy. W porozumieniu podpisanym 17 kwietnia Kreml w zamian za amnestię zgodził się na rozbrojenie własnych bojówek oraz zwolnienie w Donbasie okupowanych budynków administracyjnych. Zgodzono się na powierzenie mandatu misji obserwacyjnej OBWE oraz zobowiązano Ukrainę do przeprowadzenia „konstruktywnego procesu” federalizacji państwa z udziałem wszystkich regionów. Jednak Rosja prawie natychmiast je zignorowała i celowo podsyciała napięcie chcąc doprowadzić do oderwania od Ukrainy jej ośmiu południowo-wschodnich obwodów (Rinke, 2015, s. 11–12).

Na przełomie maja i czerwca można było zaobserwować zmianę taktyki Kremla. Zwolniono pojmanych przez separatystów 25 kwietnia jako zakładników 13 obserwatorów OBWE. Putin uznał legalność wyborów prezydenckich na Ukrainie i zaproponował bezpośrednie rozmowy prezydentów obu państw. Wpłynęła na to koncyliacyjna polityka kanclerz Niemiec A. Merkel, która przekonywała zachodnich sojuszników o konieczności rozładowywania napięć i utrzymania dialogu z Kremlem (*Merkel und Obama...*, 2014). Wybory prezydenckie wygrane przez Petro

Poroszenkę w 2014 r., których praworządności i uczciwości nikt w Europie i na świecie nie kwestionował, wytrąciły koronny argument w rękach Putina, że nielegalny rząd ukraiński nie ma społecznej legitymacji, reprezentuje „puczystów” i rodzimych faszystów.

6 czerwca 2014 r. w Benouville w Normandii we Francji z okazji 70. rocznicy operacji Overlord – lądowania sił koalicji antyhitlerowskiej w 1944 r. – doszło do spotkania szefów czterech państw (Rosja, Ukraina, Niemcy, Francja). Była to inicjatywa prezydenta François Hollande’a, która miała na celu stworzenie forum do dyskusji na temat rozwiązania konfliktów ukraińsko-rosyjskich w Donbasie i stworzenia podstawy do podjęcia konkretnych działań i rozwiązań politycznych. W ramach w ten sposób powstałego Formatu Normandzkiego powołano do życia tzw. grupę kontaktową Ukraina–Rosja–OBWE, do której zaproszono przedstawicieli tzw. Republik Donieckiej i Ługańskiej (Galbert, 2015).

Inicjatywa ta znalazła poparcie wszystkich państw członkowskich UE i po raz pierwszy 2 lipca w Berlinie doszło do spotkania ministrów spraw zagranicznych w Formacie Normandzkim (Frank-Walter, Steinmeier, Lucius Fabius, Siergiej Ławrow i Pawło Klimkin). Podczas rokowań Steinmeier stwierdził, iż udało się stworzyć drogę prowadzącą do zawieszenia broni. Rosja zgodziła się na inspekcje ukraińskich wojskowych na przejściach granicznych. Minister Klimkin oznajmił, iż „strony porozumiały się” co do działania na rzecz „wznowienia rozmów trójstronnych” między Kijowem, Moskwą i Donieckiem. We wspólnej deklaracji zaapelowali o zwołanie grupy kontaktowej w celu „wypracowania obustronnego i bezwarunkowego porozumienia w sprawie trwałego zawieszenia broni”. Uzgodniono, że przedstawiciele OBWE czynnie włączą się do wprowadzenia zawieszenia broni i wyślą dodatkowych obserwatorów na granicę rosyjsko-ukraińską (*Joint Declaration...*, 2014).

Wszystkie kalkulacje polityczne związane z powołaniem „normandzkiej czwórki” nie sprawdziły się, gdyż na wschodzie Ukrainy pomimo formalnego zawieszenia broni, dochodziło do nowych incydentów. Przybywało informacji o tysiącach rzekomo rosyjskich ochotników przybywających do wschodniej Ukrainy i dostawach dla separatystów ciężkiego sprzętu. Podwójna gra Putina: deklarowana gotowość do rozmów na temat deeskalacji konfliktu przy jednoczesnych dostawach broni i żołnierzy na obszar walk wywoła pewną dezorientację wśród państw unijnych i brak powszechnej zgody na ostrzejsze sankcje.

Do kolejnego spotkania ministrów spraw zagranicznych w ramach formatu normandzkiego z inicjatywy rządu niemieckiego doszło 17 sierp-

nia 2014 r. również w Berlinie. Rosja oczekiwała jednoznacznej deklaracji Kijowa w sprawie zaprzestania ognia w Donbasie i wstrzymania „akcji antyterrorystycznej”. Szczegółowo dyskutowano nad warunkami, które należałoby spełnić, aby wprowadzić zawieszenie broni. Do żadnych poważnych ustaleń nie doszło. Zgodzono się jedynie na kontynuację dialogu i przedstawienie w terminie późniejszym konkretnych propozycji szefom czterech państw. Ostatecznie w trakcie konsultacji w odróżnieniu od pierwszego spotkania berlińskiego, nie ustalono niczego konkretnego, jedynie ministrowie zgodzili się co do kontynuowania dialogu w tym samym formacie, aby można było „przedstawić konkretne propozycje do rozpatrzenia przez przywódców czterech państw”. Kiedy P. Klimkin zażądał od ministra S. Ławrowa zatrzymania dostaw uzbrojenia dla rebeliantów, ten uchylił się od złożenia takiej obietnicy (*Erklärung...*, 2014; Fischer, 2019).

5 września 2014 r. członkowie trójstronnej grupy kontaktowej – Ukraina, Rosja i OBWE oraz przedstawiciele dwóch „republik ludowych” podpisali protokół w sprawie zawieszenia broni na obszarze Donbasu. Szybko okazało się, że porozumienie nie było realizowane i utrzymywano ostrzał ogniowy. Wobec takiego obrotu sprawy, 12 września wprowadzono najostrejszy jak dotąd pakiet sankcji UE, które miały zatrzymać dostawy materiałów i usług dla produkcji ropy rosyjskiej na morzu i w Arktyce. Ograniczony został dostęp rosyjskich banków i przedsiębiorstw państwowych do rynków kapitałowych UE i USA. Z drugiej strony – z uwagi na zastrzeżenia Rosji – UE ogłosiła, że ekonomiczna część podpisanej 21 marca 2014 r. i 27 czerwca 2014 r. umowy stowarzyszeniowej z Ukrainą wejdzie w życie dopiero pod koniec 2015 r. (*Niemcy zadowolone z odłożenia umowy...*, 2014).

Po wielu rozmowach telefonicznych w sierpniu i wrześniu, w dniach 16–17 października 2014 r. przywódca N4 na marginesie szczytu Azja–Europa (ASEM) w Mediolanie omówili rozwój konfliktu w Donbasie. Do żadnego przełomu jednak nie doszło, ponieważ prezydent Putin nie wykazywał żadnej skłonności do ustępstw. Po nieudanych rozmowach z prezydentem Rosji, kanclerz Merkel zorientowała się, że Rosja traktuje Ukrainę jako element systemowej walki z Zachodem, a Putin oskarża USA o chęć ustanowienia nowego porządku światowego przeciwko Rosji. Merkel, relacjonując rezultaty rozmów w Bundestagu, stwierdziła, że porozumienie mińskie nie jest przestrzegane i wezwała po raz kolejny Moskwę do „wniesienia decydującego wkładu w deeskalację konfliktu” (*Annäherung...*, 2014).

Po szczycie grupy najbogatszych państw świata (G-20) 15–16 listopada 2014 r. w Brisbane (Australia) i bezwocnych rozmowach z Putinem w sprawie konfliktu na Ukrainie, w ramach nieformalnego mandatu UE inicjatywę przejęli Niemcy. W Kijowie i Moskwie przebywał minister Steinmeier, a w grudniu kanclerz Merkel w przemówieniu w Bundestagu przypomniała, że Rosja złamała prawo międzynarodowe, dokonując aneksji części terytorium Ukrainy. Państwo to potrzebuje wsparcia politycznego, gospodarczego i humanitarnego, ale też nie można odcinać się od kanałów porozumienia z Rosją (Bollmann, 2021, s. 121).

Zanim doszło do kolejnego zwołania grupy kontaktowej, 18 grudnia zgodnie z oczekiwaniami Niemiec na spotkaniu Rady Europejskiej przywódcy UE wyrazili poparcie dla nowego rządu Ukrainy, zachęcili go do przeprowadzenia niezbędnych reform politycznych i gospodarczych. Obiecano dalszą pomoc finansową dla ukraińskiej gospodarki. Zapowiedziano przyjęcie ambitnej wspólnej strategii wobec Rosji i wprowadzono sankcje dotyczące Krymu. Objęły one eksport technologii do wydobycia surowców mineralnych, zakaz inwestycji kapitałowych w przedsiębiorstwa mieszczące się na Krymie, usługi transportowe, projekty telekomunikacyjne, zakup nieruchomości na półwyspie, usługi turystyczne i zakazu, korzystania z portów krymskich przez statki wycieczkowe z Sewastopolem na czele (*Crimea...*, 2014).

Do planowanego spotkania Formatu Normandzkiego w Astanie nie doszło. Kanclerz Merkel poruszona informacjami o nowych ciężkich walkach w Donbasie odmówiła bezpośredniego spotkania z przywódcami Francji, Ukrainy i Rosji.

21 stycznia 2015 r. odbyło się posiedzenie ministrów spraw zagranicznych N4 w Berlinie, które stworzyło pewne nadzieje na deeskalację konfliktu we wschodniej Ukrainie. Rządy w Kijowie i Moskwie uzgodniły wycofanie ciężkiego sprzętu i broni ze strefy demarkacyjnej. Jednakże wznowienie walk w rejonie Doniecka spowodowało, że Rada Europejska przedłużyła do września 2015 r. sankcje indywidualne wobec 132 osób i 28 podmiotów za działania zagrażające integralności terytorialnej i suwerenności Ukrainy.

To dzięki osobistemu zaangażowaniu się niemieckiej kanclerz, jej podróżach do Moskwy, Kijowa i Waszyngtonu, udało się doprowadzić 11–12 lutego 2015 r. do spotkania przywódców Formatu Normandzkiego i podpisania tzw. drugiego porozumienia mińskiego. Ich negocjacjom w stolicy Białorusi towarzyszyły równoległe obrady grupy kontaktowej, złożonej z przedstawicieli Rosji, Ukrainy, OBWE i prorosyjskich separa-

tystów. Kiedy grupa kontaktowa przyjęła kompleks działań na rzecz realizacji porozumień mińskich, przywódcy Niemiec, Francji, Rosji i Ukrainy zatwierdzili go, podpisując deklarację wspierającą. Ogłoszono, że N4 będzie mechanizmem kontrolującym wdrażanie porozumień mińskich. W związku z tym zapowiedziano przeprowadzanie regularnych spotkań, tym razem na szczeblu wyższych rangą przedstawicieli MSZ. Przywódcy zadeklarowali, że będą „wywierać wpływ na poszczególne strony”, aby sprzyjać wdrażaniu porozumień mińskich.

Głównym punktem drugiego porozumienia mińskiego („Kompleks działań w sprawie realizacji mińskich porozumień”) było zawieszenie broni i wycofanie ciężkiego sprzętu z linii walk. Ponadto m.in. zapewniono uwolnienie i wymianę wszystkich zakładników i osób bezprawnie przetrzymywanych i pomoc humanitarną dla potrzebujących. Zapewniano przeprowadzenie konstytucyjnej reformy na Ukrainie. Zmiany miały wejść w życie do końca 2015 r. i zakładać decentralizację (z uwzględnieniem szczególnych cech poszczególnych rejonów republiki donieckiej i ługańskiej), a także przyjęcie ustawy o szczególnym statusie poszczególnych rejonów obwodów donieckiego i ługańskiego (*Oto porozumienie...*, 2015).

Aby podsumować rezultaty osiągniętego porozumienia i doprecyzować jego wykładnię, 23 lutego w 2015 r. w Paryżu doszło do kolejnego spotkania ministrów spraw zagranicznych N4. Tym razem głównym tematem było zwiększenie możliwości do działania w Donbasie przez OBWE. Domagano się dofinansowania misji OBWE i stworzenia takich warunków, aby jej obserwatorzy mogli bez utrudnień realizować swój mandat, szczególnie w zakresie monitoringu i potwierdzenia wycofania ciężkiego uzbrojenia. Z kolei szef rosyjskiej dyplomacji S. Ławrow wzywał do realizacji politycznej części porozumienia – czyli m.in. reformy konstytucyjnej na Ukrainie i decentralizacji kraju (*Stellungnahme*, 2015).

Przed spotkaniem G-7 w Lubece (14–16.04) na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, Steinmeier zorganizował w Berlinie kolejne spotkanie w ramach N4. Jak przyznał szef niemieckiej dyplomacji, rozmowa była „nader kontrowersyjna”, ale w sprawach konfliktu w Donbasie nie można było mówić o szybkich postępach. Steinmeier pokładał dużą nadzieję w powołaniu do życia postulowanych wcześniej czterech grup roboczych, w których mieliby zasiadać przedstawiciele Rosji, Ukrainy i separatystów. Grupy te, w których gestii leżałyby kwestie bezpieczeństwa, gospodarcze i pomocy humanitarnej, miałyby przygotować warunki do politycznego rozwiązania konfliktu (*Politischen Prozess...*, 2015).

Latem 2015 r. wojna we wschodniej Ukrainie zeszyła z międzynarodowej agendy dyplomatycznej jako pierwszoplanowa i zastąpił ją narastający kryzys związany z uchodźcami, wojną domową w Syrii i brytyjskim referendum w sprawie *brexitu*. Główny ciężar dalszych negocjacji w drugiej połowie 2015 r. spadł na barki „normandzkiej czwórki” i grupy kontaktowej działającej w Donbasie.

Po wprowadzeniu 1 września 2015 r. kolejnego zawieszenia broni minister Steinmeier uznał to za dobry znak i po posiedzeniu ministrów spraw zagranicznych N4 w Berlinie 13 września uznał, że w rokowaniach zarysowały się „zdecydowane postępy” (*entscheidende Fortschritte*). Dotyczyć to miało wycofywania broni z linii demarkacyjnej, przebiegu przyszłych wyborów lokalnych i polepszenia sytuacji humanitarnej (*Neue Hoffnung...*, 2015).

Spotkanie ministrów przygotowało rozmowy 2 października w Paryżu „normandzkiej czwórki” tym razem na szczuble szefów państw. Uzgodniono, że – gdyby zaistniała taka potrzeba – nastąpi przedłużenie realizacji porozumienia z Mińska, które upływa z końcem 2015 r. Położono nacisk na wycofanie ciężkiego sprzętu wojskowego i rozszerzenie zakresu działania misji OBWE. W sprawach politycznych nie osiągnięto porozumienia. Rosja nalegała, aby na obszarach zajętych przez separatystów zorganizować wybory lokalne i wyłonić oddane jej władze samorządowe. Liczyła, że uzgodniona w Mińsku zmiana konstytucji ukraińskiej i federalizacja kraju doprowadzi do uzyskania większego wpływu na decyzje rządu w Kijowie i co najważniejsze – zaowocuje chaosem wewnętrznym, gdyż trudno było przypuszczać, aby parlament i społeczeństwo zgodziły się na osłabienie państwa znajdującego się w procesie głębokich reform. Wiadomo też było, że Ukraina nie zgodzi się na bezpośrednie rozmowy z rebeliantami i ogłoszenie dla nich szerokiej amnestii co było warunkiem Kremla. Uzgodniono podjęcie rozmów na temat przeprowadzenia wyborów w Donbasie w ramach grupy kontaktowej. Rosja też wymusiła na separatystach, by ci odwołali wybory lokalne planowane na 18 października (w tzw. Donieckiej Republice Ludowej) i 1 listopada (w tzw. Ługańskiej Republice Ludowej) (Sadowski, Strzelecki, 2015).

Ze względu na opinię międzynarodową, kanclerz Merkel kładła nacisk na powstrzymanie się od rozlewu krwi i przestrzeganie zawieszenia broni, ale jednocześnie wychodząc naprzeciw żądaniom Rosji domagała się od Ukrainy pełnej realizacji politycznej części zapisów z Mińska (*Merkel sieht Russland...*, 2016). Najnowsze propozycje niemiecko-francuskie zakładały stopniowe wypełnianie porozumienia w czterech eta-

pach: utrzymanie zawieszania broni, przyjęcie uzgodnionego z separatystami ustawodawstwa umożliwiającego nieskrępowane wybory lokalne na kontrolowanych przez nich obszarach i amnestia dla biorących w nich udział; przeprowadzenie wyborów w ciągu 90 dni, a dzień głosowania miały być początkiem funkcjonowania specjalnego statusu na obszarach przyznanych separatystom w ramach Ukrainy. Ostatnim krokiem byłoby przywrócenie Ukrainie pełnej kontroli nad swoją granicą z Rosją i wycofanie wszystkich cudzoziemskich oddziałów z terenu dotychczasowych walk (Sadowski, Strzelecki, 2015).

Zwołane 6 listopada 2015 r. przez ministra Steinmeiera następne spotkanie w Berlinie jego odpowiedników z N4 potwierdziło wolę realizacji programu przyjętego miesiąc wcześniej w Paryżu. Niemiecki minister był pełen optymizmu i wyrażał nadzieję, że najważniejsze trudności zostały już przezwyciężone (*Arbeiten*, 2015).

Napięcie pomiędzy Zachodem i Rosją ujawniło się podczas obrad 52. Konferencji bezpieczeństwa w lutym 2016 r. w Monachium tym razem bez najważniejszych światowych przywódców. Premier Rosji D. Miedwiediew oskarżył NATO i kraje zachodnie o próbę wywołania nowej zimnej wojny, tworzenie mody na „rusofobię”, skarżył się na „agresywny” charakter sankcji wprowadzonych przeciwko Rosji. Drugiego dnia obrad minister Steinmeier doprowadził do spotkania „normandzkiej czwórki”, ale po rozmowach przyznał, że droga do realizacji porozumienia pokojowego z Mińska jest jeszcze daleka. Uczestnicy spotkania postanowili, że grupa kontaktowa ds. Ukrainy przedstawi konkretne propozycje, których celem ma być poprawa przestrzegania rozejmu, przygotowanie lokalnych wyborów we wschodniej Ukrainie i zapewnienie bezpieczeństwa podczas wyborów (*Szef niemieckiego MSZ...*, 2016).

Tempo realizacji porozumień mińskich nie dawało żadnych podstaw do optymizmu i minister Steinmeier z pewną bezradnością przyznawał, że mediacja Niemiec nie jest w stanie skłonić Moskwy, Kijowa i separatystów do postępu w realizacji ustaleń, które sami w Mińsku przyjęli. Pomimo zawieszania broni od lutego 2015 r. do lutego 2016 r. śmierć w Donbasie poniosło 3400 ludzi, co ogólną liczbę ofiar konfliktu podniosło do ponad 9 tys. Granica tylko w niewielkim zakresie kontrolowana była przez obserwatorów OBWE i w użyciu nadal był ciężki sprzęt artyleryjski. Przeciągały się zapowiadane zmiany w konstytucji ukraińskiej, które miały umożliwić utworzenie lokalnych samorządów, gdyż w Kijowie obawiano się osłabienia państwa w wyniku decentra-

lizacji i federalizacji. Przyznano to na majowym spotkaniu ministrów spraw zagranicznych Formatu Normandzkiego w Berlinie (*Rede und Antworten...*, 2016).

To nie problem walk w Donbasie, ale interwencja Rosji w wojnie domowej w Syrii po stronie prezydenta Baszszara al.-Asada stała się głównym punktem obrad „normandzkiej czwórki” w Berlinie 19 października 2016 r. Prezydent Putin, demonstrując podczas spotkania gotowość do dialogu i pozorując kompromisowość, przyczynił się do oddalenia groźby zaostżenia unijnych sankcji, gdyż o tym dyskutowano w Brukseli przed spotkaniem Rady Europejskiej (20–21 października). Po bombardowaniu przez lotnictwo rosyjskie syryjskiego Aleppo, rządy Niemiec, Francji i Wielkiej Brytanii chciały wręcz doprowadzić do ich wzmocnienia (Rodkiewicz, Frymark, Konończuk, 2016).

Przed spotkaniem w Formacie Normandzkim odbyło się spotkanie kanclerz A. Merkel z prezydentami Ukrainy i Francji, które miało służyć zademonstrowaniu wspólnego stanowiska trójki przywódców. Na wspólnym spotkaniu Formatu jednak w sprawach konfliktu na wschodniej Ukrainie nie osiągnięto żadnego porozumienia poza wypracowaniem zarysu „mapy drogowej” w celu respektowania porozumienia z Mińska. Merkel i Hollande domagali się nieograniczonego dostępu obserwatorów OBWE do przejść granicznych, uwolnienia przetrzymywanych zakładników i wznowienia zaopatrzenia w wodę terenów wokół Ługańska. Merkel nalegała, aby w „mapie drogowej” znalazło się uregulowanie specjalnego statusu Donbasu w ramach państwa ukraińskiego. Kanclerz wspólnie z prezydentem Hollande’em odrzuciła propozycję Poroszenki wysłania na granice we wschodniej Ukrainie pod patronatem OBWE uzbrojonej misji policyjnej (*Merkel sieht Russland...*, 2016).

Regres i próby reanimacji Formatu Normandzkiego

Kolejne spotkanie formatu normandzkiego na szczepku ministrów spraw zagranicznych w Mińsku 29 listopada 2016 r. znowu nie przyniosło żadnych efektów. Steinmeier mówił o „dalekiej drodze” w celu osiągnięcia porozumienia i realizacji „mapy drogowej”. Na posiedzeniu Rady Europejskiej 15 grudnia uznano, że Ukraina spełniła warunki ruchu bezwizowego z Unią i zostanie on wprowadzony zaraz po przyjęciu „solidnego mechanizmu zawieszającego”. Jednocześnie uzgodniono przedłużenie sankcji wobec Rosji o kolejne 6 miesięcy – do 31 lipca 2017 r.

Utrzymano do 23 czerwca 2017 r. sankcje wobec Krymu i Sewastopola (Konkluzje, 2016).

Po krótkich okresach przerw w walkach związanych ze świętami Bożego Narodzenia i Nowym Rokiem, działania wojenne zostały wznowione. Dzięki spotkaniu ministrów spraw zagranicznych „normandzkiej czwórki” z okazji kolejnej konferencji bezpieczeństwa w Monachium (17–19.02.2017), nowemu ministrowi spraw zagranicznych Niemiec Sigmarowi Gabrielowi udało się doprowadzić do kolejnego rozejmu, ale nie spodziewano się że potrwa on długo.

Chęć zorientowania się w aktualnych zamiarach Kremla legła u podstaw krótkiej trzygodzinnej wizyty kanclerz Merkel u prezydenta Putina w Soczi (2.05). Rozmowy poświęcone były jednak przede wszystkim sytuacji na Ukrainie oraz wojnie domowej w Syrii. Oboje przywódcy byli zgodni, że negocjacje w Formacie Normandzkim powinny być nadal kontynuowane i niezastępowane innymi inicjatywami (Żerko, 2017).

11 czerwca został zniesiony przez Unię Europejską obowiązek posiadania wiz przez obywateli Ukrainy podróżujących do Unii Europejskiej. W lipcu zakończony został proces ratyfikacji umowy stowarzyszeniowej z Ukrainą w państwach członkowskich, co umożliwiło jej pełne wejście w życie 1 września 2017 r. (*Ukraine and the EU*, 2017).

Kryzys uchodźczy, kwestia *brexitu*, nasilenie się aktów terrorystycznych w Europie zachodniej, wzrost nastrojów populistycznych i demagogicznych w UE oraz wybory do niemieckiego Bundestagu jesienią 2017 r. i prezydenckie w Rosji w marcu 2018 r. odłożyły na plan dalszy perspektywę rozwiązania konfliktu we wschodniej Ukrainie w ramach N4.

Unia Europejska do konfliktu na wschodzie Ukrainy powróciła dopiero w połowie 2018 r. Liczono, że w obliczu zbliżających się mistrzostw świata w piłce nożnej w Rosji, prezydentowi Putinowi, ze względów prestiżowych, zależeć będzie na wyciszeniu istniejącego konfliktu, co można byłoby wykorzystać do konstruktywnych rozmów na temat konfliktu w Donbasie. Do tego czasu sytuacja w tym regionie jeszcze bardziej się zaostrzała. Według danych ukraińskich władz tylko od 15 marca do 12 kwietnia miało miejsce 776 ostrzałów i tym samym naruszeń zawieszenia broni (*Wojna na Ukrainie...*, 2018).

Zgodnie z ustaleniami w sprawie kontynuacji rokowań w ramach Formatu Normandzkiego, główny ciężar negocjacji wziął na siebie po wyborach do Bundestagu w 2017 r. nowy minister spraw zagranicznych Niemiec Heiko Maas (SPD), który nie posiadał w tym zakresie dyplomatycznego doświadczenia. Jednakże pomimo jego ambicji aby nadać nowego impulsu

rozmowom w sprawie konfliktu w Donbasie, rokowania rozбивały się o mur nieustępliwości rosyjskiej i niechęci ukraińskiej. Rosjanie nadal domagali się zapisu o szczególnym autonomicznym statusie Donbasu w konstytucji Ukrainy. Miałoby to umożliwić rozpoczęcie przygotowań do wyborów lokalnych w tych rejonach wschodniej Ukrainy, których nie kontrolują władze w Kijowie. Szczególny status Donbasu miały obowiązywać tymczasowo w czasie kampanii wyborczej, a jeśli wybory zostałyby uznane przez instytucje międzynarodowe – zostałyby wprowadzony na stałe. W następnej kolejności Donbas mieliby opuścić, zabierając stamtąd uzbrojenie i sprzęt, obywatele rosyjscy walczący po stronie separatystów. Taki scenariusz forsowany wcześniej przez Steinmeira wzbudzał obawy Ukraińców, gdyż doprowadziłby faktycznie do uznania samozwańczych „republik ludowych” i zalegalizowanie rosyjskiego protektoratu w Donbasie. Takie rozbieżności w ocenie sytuacji i szukaniu dróg wyjścia z impasu spowodowały, że formuła spotkań normandzkiej czwórki na najwyższych szczeblach straciła sens. Potwierdzeniem tego było kolejne, lipcowe spotkanie państw Formatu Normandzkiego w Berlinie, które odbyło się już tylko w gronie politycznych dyrektorów ministerstw spraw zagranicznych (*Treffen der Politischen Direktoren...*, 2018).

Do kolejnych negocjacji w sprawie konfliktu w Donbasie w formule czworokąta normandzkiego powrócono dopiero latem 2019 r. Początkowo 19 sierpnia w Fort Bregancon spotkał się prezydent Francji Emmanuel Macron z W. Putinem. Dwa dni później w Moskwie z S. Ławrowem rozmawiał H. Maas, szef niemieckiej dyplomacji. 26 sierpnia prezydent Francji na konferencji kończącej szczyt G-7 w Biarritz ostatecznie potwierdził, że spotkanie w Formacie Normandzkim z ukraińskim i rosyjskim przywódcą zorganizuje razem z kanclerz Niemiec A. Merkel (*Ożyczenie formatu...*, 2019).

11 września w Berlinie odbyły się rozmowy na poziomie doradców politycznych przywódców krajów formatu normandzkiego. Ukrainę na spotkaniu reprezentował wicepremier – minister ds. reintegracji tymczasowo okupowanych terytoriów Ołeksij Reznikow i szef Biura Prezydenta Andrij Jermak. W skład delegacji wchodził także przedstawiciel Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony, Rady Najwyższej, Ministerstw Obrony i Spraw Zagranicznych. Głównymi tematami dyskusji był stan realizacji postanowień szczytu paryskiego przywódców, który odbył się w 2019 roku oraz przygotowania do kolejnego szczytu; zawieszenie broni w Donbasie, praca w ramach Trójstronnej Grupy Kontaktowej, wymiana osadzonych i inne (*Ukrainform*, 2019).

O „szczyt normandzki” apelował i zabiegał przede wszystkim nowy prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski, który po wygranych wyborach, w maju 2019 r. objął najwyższy urząd w Ukrainie. Zapowiedział on determinację w kwestii rozwiązania niekończącego się konfliktu na wschodzie kraju. Wychodząc naprzeciw jego oczekiwaniom sieć pozarządowa Civic Solidarity Platform przeprowadziła konferencję w Bratysławie, gdzie przyjęto dokument wyrażający zaniepokojenie położeniem praw człowieka w regionach objętych przez separatystów rosyjskich we wschodniej Ukrainie. Ta deklaracja stała się podstawą opracowania dokumentów kolejnego spotkania Formatu Normandzkiego (*Statement of the OSCE...*, 2019).

Dopiero po trzyletniej przerwie 9 grudnia 2019 r. w Paryżu doszło do spotkania przywódców N4. Celem szczytu było zatwierdzenie nowego etapu wdrażania porozumień mińskich i konkretyzacja „formuły Steinmeiera” – przeprowadzenie wyborów na zajętych przez prorosyjskich separatystów terytoriach obwodu donieckiego i ługańskiego jeszcze zanim Kijów odzyska kontrolę nad tymi terenami. Wymiernym sukcesem narady było porozumienie o wymianie jeńców. Ponadto czwórka normandzka uzgodniła rozszerzenie mandatu misji obserwacyjnej OBWE.

Ustalenia paryskie zostały opracowane w formie dokumentu „Ogólne uzgodnione konkluzje szczytu paryskiego w «formacie normandzkim» w dniu 9 grudnia 2019 r.”. Zapisy te przewidywały implementację „formuły Steinmeiera” do ustawodawstwa ukraińskiego. Określono kolejność warunków, niezbędnych do przeprowadzenia tam wyborów lokalnych, zgodnie z prawem ukraińskim i pod nadzorem OBWE. „Formuła” nie zajmowała się pytaniem, czy przed wyborami powinno nastąpić wycofanie się rosyjskich wojsk z Donbasu i ustanowienie kontroli Ukrainy nad granicą państwową (*Gemeinsam...*, 2019).

W ostatnim punkcie porozumienia zawarto postanowienie, że w ciągu czterech miesięcy dojdzie do uzgodnienia szczegółów politycznych i wojskowych wdrażania porozumień mińskich, a po tym czasie, niezależnie od poczynionych postępów, ma się odbyć kolejny szczyt w Formacie Normandzkim, bez żadnych warunków wstępnych (Chawryło, Iwański, 2019).

Epidemia koronawirusa COVID-19 sparaliżowała postęp w rozmowach dyplomatycznych na temat Ukrainy. Dopiero 22 kwietnia 2021 r. minister Maas zapowiedział wideokonferencję ze swoimi odpowiednikami w ramach N4. Inicjatywę tę poparł minister spraw zagranicznych Ukrainy Dmytro Kuleba, gdyż w jego opinii decyzje szczytu paryskiego

utknęły i należy dać impuls w kierunku ich realizacji, aby utorować drogę do kolejnego szczytu w Berlinie.

Wideokonferencja przeprowadzona 30 kwietnia nie dała żadnych rezultatów. Mówiono wiele o potrzebie wykazania się odpowiedzialnością Ukraińców i separatystów za zaistniały stan rzeczy, potwierdzono, że opornie idzie wdrażanie ustaleń szczytu paryskiego z 9 grudnia 2019 r. i zapowiedziano kolejne spotkanie przywódców Formatu z udziałem prezydenta W. Zeleńskiego (*Kreml: wideokonferencja...*, 2019).

26 września 2021 r. odbyły się wybory do Bundestagu, które doprowadziły do powstania specyficznej koalicji rządzącej złożonej z socjaldemokratów, Zielonych i liberałów. W umowie koalicyjnej podpisanej dopiero dwa miesiące później najwięcej słów poświęcono Rosji „wielkiemu, międzynarodowemu aktorowi” (*wichtiger internationaler Akteur*) i zapewniono o wysiłkach zmierzających do zachowania „istotnych i stabilnych stosunków” z Moskwą. Ukrainie obiecano dążenie do powstrzymywania działań dla destabilizacji Ukrainy i jej wschodnich terenów, respektowanie porozumień mińskich i rozwiązanie konfliktów zamrożonych (*Mehr Fortschritt...*, 2021, s. 124).

Nowy kanclerz Olaf Scholz (SPD) podtrzymywał tradycyjną politykę Niemiec wobec Rosji. Zablockowano prowadzone w ramach NATO zakupy dla ukraińskiej armii – sprzedaż karabinów mających zwalczać drony oraz sprzętu do walki ze snajperami. Nie posiadając doświadczenia w polityce zagranicznej, preferował szeroką aktywną działalność ambitnego prezydenta Francji E. Macrona i symptomy zaangażowania się w konflikt w Ukrainie administracji amerykańskiej. 10 grudnia Macron zapewnił prezydenta Zeleńskiego o rozmowach z Putinem i możliwości zorganizowania spotkania N4 (*Gra mocarstw...*, 2021).

Doradca kanclerza Niemiec ds. polityki zagranicznej Jens Ploetner i rosyjski znany dyplomata i negocjator Dmitrij Kozak porozumieli się 25 grudnia o reaktywizacji spotkań w ramach N4 w początkach nowego roku. Zakomunikowano, że nowemu rządowi RFN zależy na wznowieniu czterostronnych rozmów. Zamierzano podkreślić wobec Moskwy zabiegi o nienaruszalność granic i wysłać wspólny sygnał od Europejczyków i Amerykanów, że cena agresji wobec Ukrainy jest wysoka. Równocześnie strona niemiecka była gotowa do dialogu z Rosją i jej, na ile to możliwe, w negocjacje w sprawie bezpieczeństwa w Europie (*Spotkanie doradców...*, 2021).

Misji, która miała zorientować się w najnowszym stanowisku Rosji podjęła się minister spraw zagranicznych Annalena Baerbock. 18 stycz-

nia 2022 r. w Moskwie spotkała się z Ławrowem. Nalegała na spotkanie w Formacie Normandzkim, ale szef dyplomacji rosyjskiej dał do zrozumienia, że Rosja nie jest formalnie członkiem konfliktu, a problemy dotyczą tylko separatystów z obu „ludowych republik”. Po raz kolejny oskarżył Kijów o niewykonywanie ustaleń z ostatniego spotkania w Paryżu pod koniec 2019 roku. Powiedział, że Rosja z zadowoleniem przyjmuje pomoc USA w konflikcie, ponieważ Waszyngton ma największy wpływ na „reżim kijowski” (*Baerbocks Botschaft...*, 2022; *Und Lawrow...*, 2022).

Kolejne spotkanie N4 26 stycznia 2022 r. w Paryżu na szczęblu doradców liderów państw i przedstawicieli resortów spraw zagranicznych tych państw nie przyniosło żadnego postępu i miało miejsce w okresie koncentracji sił rosyjskich na granicach ukraińskich pod pozorem odbywania ćwiczeń. Rosjanie w Paryżu cynicznie po raz kolejny powtarzali, że Rosja nie jest członkiem konfliktu w Donbasie. Wyrażono poparcie dla przestrzegania zawieszenia broni i pełnego stosowania środków służących umocnieniu harmonogramu zawieszenia broni (*Déclaration des consolillers...*, 2022).

Wobec realnego zagrożenia ze strony Rosji, rząd ukraiński wycofał z parlamentu projekt „Ustawy o podstawach polityki państwa w okresie przejściowym”, która miała regulować sposób administrowania anektowanym przez Rosję Krymem i obszarami separatystycznymi po ich odzyskaniu przez państwo ukraińskie. Obejmowało to wytyczne dotyczące systemu sprawiedliwości okresu przejściowego, które odnosił się do zbrodni popełnionych w przeszłości przez separatystów. W Mińsku ogłoszono amnestię. Niemcy, ale i Francja zgodnie z protestem Ławrowa wyraźnie dały do zrozumienia, że projekt ustawy nie był zgodnym z umowami w Mińsku.

26 stycznia br. w Paryżu odbyło się spotkanie – jak określił szef Biura Prezydenckiego Ukrainy Andrij Jermak – „reanimacji” Formatu Normandzkiego na szczęblu znanych wcześniej doradców i przedstawicieli resortów spraw zagranicznych. Odbywało się ono z inicjatywy Francji i miało na celu rozładowanie napięcia w związku z koncentracją ponad 100 tys. rosyjskich żołnierzy przy granicach Ukrainy. W uzgodnieniach potwierdzono, że porozumienia mińskie stanowią podstawę prac w ramach N4, zastrzegając istniejące, nieporozumienia dotyczące implementacji ich zapisów. Wyrażono też poparcie dla przestrzegania zawieszenia broni i pełnego stosowania środków służących umocnieniu zawieszenia broni. Strony zgodziły się co do potrzeby monitorowania przestrzegania tych

rozwiązań, w szczególności poprzez mechanizm OBWE, kierowanego w tym okresie przez Polskę. W równocześnie prowadzonej konsultacji w Berlinie pomiędzy prezydentem Macronem i kanclerzem Scholzem wprowadzie przestrzegano Rosję przez agresją na Ukrainę, ale wyrażono głęboką nadzieję na kontynuowanie dialogu w ramach Formatu Normandzkiego (*Scholz i Macron...*, 2022).

W okresie nasilającego się napięcia z uwagi na grupujące swoje siły wojskowe Rosjan wzdłuż granicach Ukrainy, 7 lutego kanclerz Scholz udał się do Waszyngtonu, a prezydent Macron do Moskwy i Kijowa. Z Amerykanami uzgodniono, że twardo należy bronić zapisów mińskich i istnieją oczekiwania na wznowienie realizacji intensywnych negocjacji w ramach N4 (*Pressstatement Bundeskanzler...*, 2022). Prezydent Putin dążył do kontynuacji rozmów, ale dał do zrozumienia Macronowi, że warunkiem uspokojenia sytuacji jest pełna realizacja przez Ukrainę porozumień mińskich w ich rosyjskiej interpretacji (w szczególności wynegocjowanie statusu Donbasu w bezpośrednich rozmowach Kijowa z marionetkowymi władzami tzw. Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej). Macron kładł nacisk na proces deeskalacji kryzysu i postępu w „fundamentalnych kwestiach” dotyczących gwarancji bezpieczeństwa. Deklarował poparcie dla „budowy nowego ładu bezpieczeństwa i stabilności w Europie”, z gwarancją bezpieczeństwa NATO i Rosji, a także krajom Europy Wschodniej (*Crise en Ukraine...*, 022). Zeleńskiemu dał do zrozumienia, że porozumienia z Mińska to jedyny sposób zażegnania konfliktu, a do uspokojenia sytuacji przyczyni się wznowienie rozmów w formacie normandzkim w celu rozładowania obecnego napięcia (Rodkiewicz, Żochowski, 2022).

We wspólnej deklaracji z 26 stycznia wysocy rangą dyplomaci uzgodnili ponowne spotkanie 10 lutego w Berlinie, aby przedyskutować sposoby przełamania obecnego impasu w sprawie porozumień mińskich. Spotkanie zaplanowano w trakcie intensywnych działań dyplomatycznych ze strony Stanów Zjednoczonych i ich europejskich sojuszników, o czym świadczyła wizyta Scholza w Waszyngtonie i prezydenta Macrona w Moskwie, a następnie w Kijowie, w celu rozwiązania szerszego impasu z Rosją. Pozytywnym sygnałem była nadzieja, że przywódcy ukraińscy i rosyjscy wydają się skłonni dać szansę tym dyskusjom. Wprowadzie prezydent Putin potwierdził chęć dialogu, zachowując jednak agresywny ton, nalegając na realizację porozumień mińskich przez Ukrainę i ponawiając groźbę interwencji zbrojnej (Lohsen, Morcos, 2022).

Podsumowanie

Aneksja Krymu i hybrydowa wojna we wschodniej Ukrainie doprowadziła do powstania forum dialogu i negocjacji najważniejszych państw europejskich UE z Rosją i Ukrainą. Od połowy 2014 r. ideą przewodnią Niemiec w ramach negocjacji w Formacie Normandzkim było wprowadzenie forsowania unijnych sankcji wobec Moskwy, ale przede wszystkim utrzymanie kanału porozumienia z Rosją i wywieranie nacisku na ustępstwa Moskwy w sprawie przyszłości Donbasu. Z uwagi na opinię publiczną w RFN, rząd Merkel potępiał złamanie prawa międzynarodowego stwarzającego pokusy dla radykałów europejskich do wywołania w przyszłości podobnych wydarzeń w Europie. Spotkania liderów Formatu, ministrów spraw zagranicznych czterech państw, doradców politycznych nie przyniosły przełomu w żadnej z kluczowych kwestii związanych z uregulowaniem sytuacji na wschodzie Ukrainy. Przełom wymagałby radykalnych ustępstw ze strony Moskwy i Kijowa, na które obie stolice nie były gotowe ze względu na zasadniczą sprzeczność interesów. Podpisanie drugiego, najważniejszego porozumienia mińskiego w 2015 r. było rezultatem osobistych koncyliacyjnych zabiegów kanclerz Merkel, a Czworokąt Normandzki tylko próbował wypełnić te porozumienia treścią. Długofalowe cele rosyjskiej polityki wobec Ukrainy nie zmieniły się, a na czoło wybijało się zablokowanie procesu reform i zbliżenia z Zachodem, a następnie odbudowa swoich wpływów w Kijowie. FR dążyła również do uznania przez władze ukraińskie aneksji Krymu oraz wykorzystania Donbasu jako instrumentu oddziaływania na to państwo. Z kolei Ukraina pod rządami P. Poroszenki i W. Zełenskigo nie godziła się na żadne poważne ustępstwa w kwestiach strategicznych: nie wyrażała zgody na federalizację państwa, rezygnację z prozachodniego kursu w polityce zagranicznej, pogodzenia się z utratą Krymu oraz destabilizacją jej integralności terytorialnej. Świadome tych sprzecznych interesów Niemcy starały się w ramach Formatu Normandzkiego o drugorzędne sukcesy: na bieżąco powstrzymywać rozlew krwi na wschodzie Ukrainy, organizować akcje uwalniania jeńców, pomoc humanitarną i zapewnić przynajmniej kontrolę nad rozwojem wydarzeń za pomocą misji OBWE.

Obecna wojna w Ukrainie wywołuje refleksję, że Niemcy bezzasadnie liczyły na próbę wytłumaczenia intencji Rosji, licząc na utrzymanie lukratywnych interesów gospodarczych. Krytyczna Henning Hoff z Niemieckiej Rady ds. Stosunków Zagranicznych nie kryła, że Niemcy podtrzymywały „fikcję”, że Rosja nie jest członkiem konfliktu, a negocjacje

powinny być prowadzone na szczeblu rządu w Kijowie i przedstawiciele samozwańczych separatystów z Donbasu. Nawet po rozpoczęciu wojny Rosji z Ukrainą, w mediach niemieckich pojawiły się nierealistyczne spekulacje o konieczności wznowienia dialogu w ramach Formatu Normandzkiego (Hasselbach, 2022).

Interesy konkurencyjne: Autor oświadczył, że nie istnieje konflikt interesów.

Competing interests: The author has declared that no competing interests exists.

Wkład autorów

Konceptualizacja: Bogdan Koszel

Analiza formalna: Bogdan Koszel

Metodologia: Bogdan Koszel

Opracowanie artykułu – projekt, przegląd i redakcja: Bogdan Koszel

Authors contributions

Conceptualization: Bogdan Koszel

Formal analysis: Bogdan Koszel

Methodology: Bogdan Koszel

Writing – original draft, review and editing: Bogdan Koszel

Bibliografia

Adler S. (2022), *Die Ukraine und wir: Deutschlands Versagen und die Lehren für die Zukunft*, Berlin.

Annäherung im Gasstreit (2014), Die Bundeskanzlerin, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/suche/annaeherung-im-gasstreit-425696>.

Arbeiten an einer Lösung für die Ukraine, Die Bundesregierung, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/arbeiten-an-einer-loesung-fuer-die-ukraine-465914>.

Baerbocks Botschaft an Putins Pokerface-Minister (2022), „Der Spiegel“, 18.01, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/annalena-baerbock-in-russland-aus-senministerin-draengt-im-ukraine-konflikt-auf-verhandlungen-a-82d5313b-4660-413d-91cb-a4fb6dbd9ec6>.

Bingener R., Wehner M. (2023), *Die Moskau-Connection. Das Schröder-Netzwerk und Deutschlands Weg in die Abhängigkeit*, München.

- Bollmann R. (2021), *Angela Merkel. Die Kanzlerin und ihre Zeit. Biografie*, 2. Auflage, München.
- Crimea and Sevastopol: Further EU sanctions approved* (2014), <http://europa.rs/crimea-and-sevastopol-further-eu-sanctions-approved/?lang=en>.
- Chawryło K., Iwański T. (2019), *Szczyt normandzki bez przelomu*, „Analizy OSW”, 10.12, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-12-10/szczyt-normandzki-bez-przelomu>.
- Crise en Ukraine: Emmanuel Macron à Moscou pour une mission diplomatique risquée* (2022), „Le Monde”, 7.02, https://www.lemonde.fr/international/article/2022/02/07/crise-en-ukraine-emmanuel-macron-a-moscou-pour-une-mission-diplomatique-risqueuse_6112583_3210.html.
- Déclaration des consollillers d'Chefs d'Etat et gouvernem et du Format de Normandie* (2022), <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2022/01/26/declaration-des-conseillers-des-chefs-detat-et-de-gouvernement-du-format-normandie>.
- Erklärung des russischen Außenministers Sergey Lawrow nach dem vierseitigen Treffen in Berlin* (2014), Botschaft der RF in Berlin, <https://russische-botschaft.ru/de/2014/08/20/erklarung-des-russischen-ausenministers-sergey-lawrow-nach-dem-vierseitigen-treffen-in-berlin-2/>.
- Fischer S. (2019), *Der Donbas-Konflikt. Widerstreitende Narrative und Interessen*, „SWP-Studie“, nr 3, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/donbas-konflikt-schwieriger-friedensprozess>.
- Galbert de S. (2015), *The Impact of the Normandy Format on the Conflict in Ukraine: Four Leaders, Three Cease-fires, and Two Summits*, Center for Strategic and International Studies, 23.10, <https://www.csis.org/analysis/impact-normandy-format-conflict-ukraine-four-leaders-three-cease-fires-and-two-summits>.
- Hasselbach Ch. (2022), *Ukraine: Zauberformel Normandie-Format?*, „Deutsche Welle“, 26.01, <https://www.dw.com/de/kann-das-normandie-format-den-ukraine-konflikt-1%C3%B6sen/a-60561086>.
- Gemeinsam vereinbarte Schlussfolgerungen des Gipfeltreffens von Paris im Normandie-Format, Montag, 9. Dezember 2019. Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (BPA)*, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/archiv/gemeinsam-vereinbarte-schlussfolgerungen-des-gipfeltreffens-von-paris-im-normandie-format-1705068>.
- Gra mocarstw wokół Ukrainy* (2021), „Russia Monitor”, 15.12, <https://warsawinstitute.org/pl/gramocarstw-wokol-ukrainy/>.
- Joint Declaration by the Foreign Ministers of Ukraine, Russia, France and Germany* (2014), Auswärtiges Amt, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/-/263460>.
- Konkluzje Rady Europejskiej (15 grudnia 2016), <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/12/15/euco-conclusions-final/>.
- Kosman M. M. (2020), *Konflikt rosyjsko-ukraiński o Krym (2014–2019). Wybrane aspekty z uwzględnieniem stanowiska Niemiec*, Bydgoszcz.

- Koszel B. (2017), *Meandry polityki niemieckiej wobec Rosji w okresie rządów prezydenta Dmitrija Miedwediewa (2008–2012)*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, R. XVII, nr 2.
- Koszel B. (2019), *The Influence of the Conflict in Ukraine (2014–2018) on Germany's Relations with Russia*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, nr 1.
- Kremł: wideokonferencja Putina, Merkel i Macrona bez Ukrainy nie zastąpi obrad formatu normandzkiego* (2019), „Forsal.Pl”, <https://forsal.pl/swiat/rosja/artykuly/8132603,wideokonferencja-putina-merkel-i-macrona-bez-ukrainy.html>.
- Lohsen A., Morcos P. (2022), *Understanding the Normandy Format and Its Relation to the Current Standoff with Russia*, <https://www.csis.org/analysis/understanding-normandy-format-and-its-relation-current-standoff-russia>.
- Mehr Fortschritt wagen. Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen der SPD, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN und FDP* (2021), <https://pl.search.yahoo.com/search?fr=mcafee&type=E210PL91105G0&p=koalitionsvertrag+von+2021+zwischen+SPD%2CBuednis+und+FDP>.
- Merkel und Obama einig über Ukraine* (2014), Die Bundeskanzlerin, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/angela-merkel/terminkalender/reiseberichte/merkel-und-obama-einig-ueber-ukraine-443838>.
- Merkel sieht Russland in der Verantwortung* (2016), Die Bundesregierung, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/merkel-sieht-russland-in-der-verantwortung-233696>.
- Neue Hoffnung auf Waffenruhe im Ukraine-Konflikt* (2015), „Die Zeit”, 13.09.
- Niemcy zadowolone z odłożenia umowy o wolnym handlu UE–Ukraina* (2014), Onet wiadomości, https://wiadomosci.onet.pl/swiat/niemcy-zadowolone-z-odlozenia-umowy-o-wolnym-handlu-ue-ukraina/dt0lp?utm_source=pl.search.yahoo.com_viasg_wiadomosci&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=undefined&utm_v=2.
- Oto porozumienie z Mińska punkt po punkcie* (2015), „Gazeta Wyborcza”, 12.02.
- Ożywienie formatu normandzkiego. Trudny wybór Zelenskiego* (2019), Warsaw Institute, 30.08, <https://warsawinstitute.org/pl/revival-normandy-format-zelensky-faced-difficult-choice-2/>.
- Politischen Prozess intensivieren* (2015), Die Bundesregierung, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/politischen-prozess-intensivieren-328090>.
- Pressestatement Bundeskanzler Scholz zum Besuch in den Vereinigten Staaten von Amerika am 7. Februar 2022*, Die Bundesregierung, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/pressestatement-bundeskanzler-scholz-zum-besuch-in-den-vereinigten-staaten-von-amerika-am-7-februar-2022-2003602>.
- Rede und Antworten des Außenministers Russlands, Sergej Lawrow, nach den Verhandlungen der Außenminister im Normandie-Format am 11. Mai 2016 in Berlin*, Außenministerium der Russischen Föderation, http://www.mid.ru/de/posledniye_dobavlenniyec/-/asset_publisher/MCZ7HQuMdqBY/content/id/2271890.

- Rinke A. (2015), *Vermitteln, verhandeln, verzweifeln. Wie der Ukraine-Konflikt zur westlich-russischen Dauerkrise wurde*, „Internationale Politik”, nr 1, s. 8–21.
- Rodkiewicz W., Frymark K., Konończuk W. (2016), *Status quo po spotkaniu w formacie normandzkim w Berlinie*, „Analizy OSW”, 26.10.2016, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-10-26/status-quo-po-spotkaniu-w-formacie-normandzkim-w-berlinie>.
- Rodkiewicz W., Żochowski P. (2022), *Macron w Moskwie i Kijowie. Nieudana próba deeskalacji kryzysu*, „Analizy OSW”, 9.02, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-09/macron-w-moskwie-i-kijowie-nieudana-proba-deeskalacji-kryzysu>.
- Sadowski R., Strzelecki J. (2015), *Spotkanie „czwórki normandzkiej”: przedłużenie status quo w Donbasie*, „Analizy OSW”, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-10-07/spotkanie-czworki-normandzkiej-przedluzenie-status-quo-w-donbasie>.
- Scholz i Macron ostrzegają Rosję i oferują dialog* (2022), „Deutsche Welle”, 26.01, <https://www.dw.com/pl/scholz-i-macron-ostrzegaj%C4%85-rosj%C4%99-i-oferuj%C4%85-dialog/a-60555131>.
- Schmelter L. P. (2023), *How Germany Lost the Trust of Eastern Europe*, „Internationale Politik”, <https://ip-quarterly.com/en/how-germany-lost-trust-eastern-europe>.
- Spotkanie doradców. Niemcy intensyfikują kontakty z Moskwą* (2021), „Deutsche Welle”, 25.12, <https://www.dw.com/pl/spotkanie-doradc%C3%B3w-rz%C4%85d-niemiec-intensyfikuje-kontakty-z-moskw%C4%85/a-60255510>.
- Statement of the OSCE Parallel Civil Society Conference on the occasion of the upcoming Normandie summit. Bratislava, 4 December 2019*, <https://www.bpb.de/themen/europa/ukraine-analysen/302143/dokumentation-das-gipfeltreffen-im-normandie-format/>.
- Stellungnahme des Außenministers Russlands, Sergej Lawrow, für die Medien nach dem Ministertreffen im Normandie-Format am 24. Februar 2015 in Paris*, http://www.mid.ru/de/vistupleniya_ministra/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/961334.
- Szef niemieckiego MSZ: Daleka droga do realizacji porozumienia pokojowego z Mińska* (2016), <https://www.rmf24.pl/raporty/raport-ukraina/fakty/news-szef-niemieckiego-msz-daleka-droga-do-realizacji-porozumieni,nId,2145591>.
- Treffen der Politischen Direktoren des Normandie-Formats in Berlin* (2018), Auswärtiges Amt, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/treffen-normandie-format/2122222>.
- Und Lawrow schaut überall hin – nur nicht zu Baerbock* (2022), „Süddeutsche Zeitung”, 18.01, <https://www.sueddeutsche.de/politik/baerbock-lawrow-rusland-ukraine-nato-1.5510274?reduced=true>.
- Ukraine and the EU* (2017), https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1937_en.

- Ukrainform* (2019), <https://www.ukrinform.pl/rubric-politics/3163393-doradcy-przywocow-krajow-formatu-normandzkiego-moga-spotkac-sie-do-konca-stycznia-jermak.html>.
- Wojna na Ukrainie wciąż „gorąca” [ANALIZA]* (2018), <https://www.defence24.pl/wojna-na-ukrainie-wciaz-goraca-800-ostrzalow-w-miesiac-analiza>.
- Żerko S. (2017), *Rozmowy Merkel–Putin w Soczi*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, nr 305, <https://iz.poznan.pl/publikacje/biuletyn-instytutu-zachodniego/biz-nr-305-rozmowy-merkel-putin-w-soczi>.

Ineffective Diplomacy. Germany in the Activities of the So-called of the Normandy Format in the Conflict in Ukraine (2014–2022)

Summary

The author has shown that Germany's political interests related to the leading role in the Normandy Format (N4) are related to keeping a communication channel with Russia open during the conflict in Ukraine while maintaining European Union sanctions against the Russian Federation. The article shows how Berlin's involvement in mediation between the conflicted neighbors is presented internationally. An argument Berlin used was the inefficiency of sanctions. It was based on the conviction that a peace agreement was not possible due to fundamental divergence of interests between Moscow and Kiev.

Key words: war in Ukraine, Normandy Format, German diplomacy